

*До спеціалізованої вченої ради СВР Д 70.895.02
у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8*

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук

Кожевникової Вікторії Олександрівни на дисертаційне дослідження

Чернеги Віталія Миколайовича: «МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО

РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН», подану на здобуття

наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 –

цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне

право

Актуальність дисертаційного дослідження. Побудова громадянського суспільства відбувається шляхом закріплення основних людських цінностей, формування яких здійснюється в сім'ї. Тому, на сучасному етапі його розвитку одним із пріоритетних напрямів державної політики є захист сімейних прав та інтересів. Прагнення України до членства в Європейському Союзі, підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, і, як наслідок, зміна правових векторів розвитку нашої країни зумовили перегляд основних концепцій правового регулювання шлюбно-сімейних відносин. Відповідно, перед українським суспільством постає непросте завдання: здійснювати належне правове регулювання відносин, яке б сприяло зміцненню інституту сім'ї. Зважаючи на те, що сім'я і шлюб є не лише союзом конкретних осіб, а й дуже важливими соціальними інститутами, суспільство й держава зацікавлені в їх тривалому існуванні та збереженні, що зазначено у ст. 1 СК України.

Інтенсивні глобалізаційні процеси, розробка в Європі та загалом у світі численних рекомендаційних актів гармонізаційного спрямування ставлять

нові виклики перед українською державою в сфері нормопроекування і спонукають до врахування європейських тенденцій в процесі вдосконалення приватноправового законодавства.

Особливого значення, для сімейного права України набуває сучасне розгортання диспозитивних засад сімейно-правового регулювання, адже з'явилося багато нових норм та інститутів сімейного права, які потребують або нового бачення, або є такими, що потребують негайної модернізації. Крім того, частина норм сімейного права України має розвиватись на основі позитивного досвіду правової регуляції сімейних відносин у зарубіжних країнах.

З огляду на окреслений стан сімейного законодавства, сучасна сімейно-правова наука не може залишатися осторонь зазначених проблем, адже лише ґрунтовні результати доктринальних досліджень можуть бути належною основою гармонізації вітчизняного законодавства у Україні відповідно до світових стандартів.

У зв'язку з цим, а також враховуючи наявні в державі тенденції щодо реформування чинного сімейного законодавства, неоднозначність вирішення окреслених проблем у судовій практиці, дослідження теоретичних та практичних проблем формування механізму правового регулювання сімейних відносин, значно актуалізує дану тему дисертаційного дослідження. Відтак, наукова праця Чернеги Віталія Миколайовича на тему: «Механізм правового регулювання сімейних відносин», представлена на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, присвячена актуальній темі.

Тема дисертації відповідає: Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016-2021 роки, затвердженим 03 березня 2016 р. загальними зборами НАПрНУ; Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2021-2025 роки, затвердженим 26 березня 2021 р. загальними зборами НАПрНУ; комплексній науково-дослідній темі Навчально-наукового інституту

«Юридичний інститут Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (державний реєстраційний номер 0115U003418).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (протокол № 6 від 05 лютого 2019 р.).

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, їх достовірності та новизни.

Дисертаційне дослідження є ґрунтовним дослідженням теоретичних і практичних проблем механізму правового регулювання сімейних відносин, що забезпечено використанням значної наукової бази. Зокрема, при написанні дисертації автором опрацьовано значну кількість юридичної, загальнометодологічної та спеціальної літератури, особливий внесок у розвиток національної доктрини в окресленому напрямі зробили праці: О. Є. Аврамової, С. М. Бервена, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, С. Б. Булеци, В. А. Ватраса, І. В. Венедіктової, М. К. Галянтича, В. С. Гопанчука, С. Д. Гринько, А. Б. Гриняка, Н. О. Давидової, І. О. Дзери, О. В. Дзери, М. М. Дякович, А. С. Довгерта, В. Ю. Євко, І. В. Жилінкової, Ю. О. Заїки, В. Я. Калакури, І. Р. Калаура, Ю. Ю. Калиновського, В. С. Ковальської, В. О. Кожевникової, А. М. Колодія, Н. М. Конончук, А. В. Коструби, О. О. Кота, О. В. Кохановської, Л. В. Красицької, Н. М. Крестовської, Ю. В. Кривицького, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнецової, О. М. Куракіна, М. В. Логвінової, І. С. Лукасевич-Крутник, Р. А. Майданика, Л. О. Макаренко, М. В. Менджул, О. В. Михальнюк, Є. О. Мічуріна, Л. А. Музики, О. О. Отраднаної, М. Д. Пленюк, С. О. Погрібного, Т. С. Подорожної, О. М. Пономаренко, В. Д. Примака, О. С. Простибоженка, П. М. Рабіновича, О. В. Розгон, З. В. Ромовської, О. І. Сафончик, І. Я. Сенюти, О. В. Синегубова, С. О. Сліпченка, В. М. Сломи, І. В. Спасибо-Фатєєвої, М. О. Стефанчука, Р. О. Стефанчука, Л. М. Токарчук, В. І. Труби,

Н. В. Федорченко, С. Я. Фурси, Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, О. І. Чепис, О. О. Чефранової, Г. В. Чурпіти, С. І. Шимон, Р. Б. Шишки, О. А. Явор, О. С. Яворської, В. Л. Яроцького та ін. Праці цих учених прямо або опосередковано впливають на розв'язання кола завдань, поставлених у дослідженні.

Мета дисертаційної роботи визначена коректно та спрямована на розв'язання наукової проблеми, яка полягає в розробленні теоретичної концепції МПРСВ, придатної для впровадження ефективних законодавчих рішень і вдосконалення правозастосовної практики України в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети наукового дослідження було передбачено вирішення багатьох завдань, які були успішно досягнуті дисертантом. Зокрема, було належно розкрито стан та перспективи наукової думки щодо МПРСВ; представлено візію правового регулювання сімейних відносин, а також визначено поняття, ознаки та «архітектоніку» МПРСВ; окреслено поняття, ознаки, види, типи і функції норм сімейного права; розкрито потенціал застосування до регулювання сімейних відносин актів цивільного законодавства; розкрито потенціал застосування аналогії закону до регулювання сімейних відносин; визначено поняття, ознаки, систему та функції спеціалізованих (атипових) норм сімейного права; охарактеризовано правові звичаї як складника МПРСВ; сформульовано поняття правового саморегулювання сімейних відносин, а також окреслено поняття, систему та функції сімейних договорів та домовленостей; визначено поняття та функції юридичних фактів у сімейному праві; окреслено поняття, ознаки, види та функції сімейних правовідносин; охарактеризовано акти здійснення і захисту сімейних прав та інтересів і виконання обов'язків; окреслено правову свідомість та її функції як складника МПРСВ; розкрито потенціал правової культури та правових цінностей в МПРСВ; окреслено розвиток доктрини сімейного права та її вплив на законодавця і суб'єктів правозастосування; визначено вплив судової практики в сімейних справах на формування і

реалізацію норм сімейного права; сформувано пропозиції, спрямовані на розвиток норм сімейного права.

Об'єкт і предмет дослідження сформульовано відповідно до вимог, а отримані висновки підтверджують доцільність обрання методів дослідження.

Дисертаційне дослідження Чернеги Віталія Миколайовича на тему: «Механізм правового регулювання сімейних відносин», свідчить про ґрунтовне опрацювання ним нормативно-правових актів України, досвіду їх застосування, спеціальної літератури з означеної проблематики. База джерел дисертації налічує 738 найменування, що є достатнім для досягнення поставлених завдань дослідження. У цілому ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім, пропозиції зроблено на належному науковому рівні. Роботу виконано згідно зі встановленими вимогами, завершено сформульованими висновками, пропозиціями щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Основні результати дисертації висвітлено в 32 наукових публікаціях, зокрема: в одноосібній монографії, у 13 статтях у наукових фахових виданнях України, у 4 статтях у наукових періодичних виданнях держав Європейського Союзу й Організації економічного співробітництва та розвитку, у 3 статтях у двох закордонних виданнях, проіндексованих у базі даних Web of Science Core Collection, а також у тезах 11 повідомлень на науково-практичних конференціях, проведених в Україні, Республіці Польща та Румунії.

Структура та обсяг дисертації зумовлені її метою та завданнями. До структури дисертації належать: перелік умовних позначень, вступ, 6 розділів, яким підпорядковано 15 підрозділів, висновки, список використаних джерел (738 найменувань) і 3 додатки. Загальний обсяг рукопису становить 478 сторінок, з них 366 сторінок основного тексту.

Практична і теоретична значущість отриманих результатів дисертаційного дослідження. Робота Чернеги Віталія Миколайовича на тему: «Механізм правового регулювання сімейних відносин», безумовно, містить

наукові положення, що мають науково-теоретичне значення і практичну спрямованість, однак найбільш істотними науковими результатами, що вперше представлені у дисертації, є такі.

Заслуговує на увагу висновок автора (на сторінці 14 реферату та сторінці 69 дисертації), в якому дисертантом сформульовано *положення*, що *МПРСВ* є скупченням правових засобів, способів і форм (юридичного інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати сімейні відносини задля охорони, з одного боку, інтересів суб'єктів сімейного права (приватних інтересів), а із другого – інтересів сім'ї, як первинного і провідного осередка соціуму, та інтересів держави (публічних інтересів).

Крім того, можна погодитися з висновком автора (сторінка 70 дисертації, сторінка 14 реферату), де обґрунтовано, що до *елементів (складників) МПРСВ* належать: а) норми сімейного права, правові звичаї, сімейні договори та домовленості; б) юридичні факти; в) сімейні правовідносини; г) акти здійснення і захисту сімейних прав та інтересів і виконання обов'язків; г) правова свідомість; д) правова культура.

Схвалення викликає висновок автора в якому, до *ознак норм сімейного права* належать: а) держава їх створює, санкціонує або апріорі визнає обов'язковими; б) такі правила сімейного права мають гуманістичну спрямованість; в) норми сімейного права мають бінарну природу: поєднання масиву приватноправових і публічно-правових норм; г) вони в сімейно-правовій «матерії» представлені як певні взірці поведінки суб'єктів сімейних прав та обов'язків, так і як спеціалізовані правила сімейного права, в яких хоча і відсутні конкретні деонтичні модальності, але які в МПРСВ виконують унікальні функції; г) кожен вид цих правових норм має своєрідну структуру; д) вони не існують поза системністю; е) мають полікратний характер, який полягає у багаторазовому зверненні до них суб'єктів правозастосування; є) вони поширюють свою дію на всіх суб'єктів сімейного права або на суб'єктів лише певних видів сімейних правовідносин; ж) у них закріплено унікальні «набори» взірців правового регулювання сімейних відносин; з) у

них утілено чимало імперативних приписів, пов'язаних із пріоритетом сімейно-правової охорони прав та інтересів дітей (малолітніх, неповнолітніх), повнолітніх непрацездатних осіб; и) через розширення сфери диспозитивного регулювання сімейних відносин у них фігурує багато оціночних категорій; і) норми сімейного права не виключають можливості застосування норм спорідненої галузі права – цивільного права (сторінка 15 реферату, сторінка 185 дисертації).

Слушним видається положення (сторінка 18 автореферату, сторінка 190 дисертації), в якому сформульовано, що до системи (секстету) спеціалізованих норм сімейного права належать: а) норми-цілі сімейного права; б) норми-принципи сімейного права; в) норми-дефініції сімейного права; г) норми-строки сімейного права; г) оперативні норми сімейного права; д) колізійні норми сімейного права.

Позитивним видається висновок дисертанта, в якому розкрито, що *звичай в сімейному праві* – це не встановлене актами сімейного законодавства, але усталене в певній сфері сімейних відносин правило поведінки (регулятор згаданих відносин), яке санкціоноване державою. *Звичай в сімейному праві* має такі *ознаки*: а) він не встановлений актами сімейного законодавства; б) він являє собою правило поведінки; в) його усталеність у певній сфері сімейних відносин; г) ступінь його формальної визначеності є значно нижчим за норми, що містяться в актах сімейного законодавства; г) він має локальний характер (ідеться про місцевий звичай) або поширюється на національну меншину (ідеться про звичай національної меншини); д) він впливає на суб'єкта правозастосування здебільшого вагою власного авторитету (сторінка 21 реферату, сторінка 217 дисертації).

Логічним видається висновок вченого (сторінка 21 реферату, сторінка 218 дисертації), в якому вказано, що до *системи сімейних договорів* належать: по-перше, договори подружжя; по-друге, договори жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу; по-третє, договори батьків щодо виховання та утримання дитини; по-четверте, договори між батьками та

дітьми; по-п'яте, договори родичів; по-шосте, сімейні договори соціального сприяння.

Варто погодитись з позицією науковця, що до *ознак сімейних правовідносин* належать: а) види регульованих відносин визначаються предметом сімейно-правового регулювання, кожен із яких має також власну специфіку; б) такі правовідносини пов'язані зі створенням сім'ї, яка виникає на підставі: шлюбу; кровного споріднення; удочеріння; усиновлення; проживання жінки та чоловіка однією сім'єю без реєстрації шлюбу; опіки та піклування над дітьми; патронату над дітьми; дитячого будинку сімейного типу; фактичного прийняття дитини на виховання; в) сімейні права та обов'язки виникають із актів законодавства, договорів, домовленостей, а в деяких випадках також із звичаїв (звичая національної меншини, місцевого звичаю), що є правозгідними (такими, що не суперечать сімейному законодавству та моральним засадам суспільства); г) афілійованість (пов'язаність) їхніх суб'єктів, коло яких на законодавчому рівні є прямо закріпленим; ґ) кожен суб'єкт має один (наприклад, дружини), два (приміром, чоловіка і батька) або кілька (приміром: дружини, матері, рідної сестри, бабусі) сімейно-правових статусів; д) учасники таких правовідносин диференційовані за віковим критерієм (особи, що не досягли повноліття (діти: малолітні, неповнолітні) і повнолітні члени сім'ї); е) переважні права має лише встановлене сімейним законодавством коло осіб; є) об'єктами таких правовідносин є особисті немайнові блага, дії та майно; ж) невідчужуваність сімейних прав та обов'язків; з) такі правовідносини є зазвичай тривалими; и) їхні учасники є носіями суб'єктивних сімейних прав та обов'язків (сторінка 23 реферату, сторінка 282 дисертації).

Автором слушно зазначено, що *переважні права в сімейних правовідносинах* – це встановлені законом пріоритетні можливості батьків, інших повнолітніх членів сім'ї та родичів (баби, діда, братів, сестер, вітчима, мачухи) учиняти певні дії щодо дітей, малолітніх, неповнолітніх внуків, братів, сестер, падчерок, пасинків, а також першочергові правові можливості,

встановленого законодавцем кола осіб, удочерити та (або) всиновити дітей (сторінка 23 реферату, сторінка 283 дисертації).

Дисертантом вірно визначено положення, що суспільна та індивідуальна правова свідомість і правова культура є функціональними елементами МПРСВ та забезпечують утворення певного типу сімейної правосуб'єктності, яка формується в контексті суспільної правової культури та правової свідомості під впливом індивідуальної правосвідомості та правокультурності особи. Інтелектуальним фундаментом правової свідомості є правова ідеологія, яка в контексті МПРСВ розглядається як сукупність обґрунтованих концептів, принципів, стимулів, мотивів, етичних і моральних норм, які визначають позицію держави щодо інституту сім'ї, що гармонізує зі сучасними європейськими і світовими стандартами та національними традиціями і менталітетом, сприяють утвердженню загальних засад сімейного права, а також розвитку правозгідних сімейних правовідносин (сторінка 25 реферату, сторінка 335 дисертації).

Цікавим є висновок вченого (сторінка 338 дисертації, сторінка 25 реферату) в якому вказано, що МПРСВ завдяки правовій свідомості: а) має конкретну нормативно-правову основу; б) має конкретний предмет регулювання; в) є стабільним; г) відповідає стану сучасних сімейних відносин; г) є динамічним і здатен реагувати на зміну соціальних умов; д) оптимально поєднує різноманітні правові засоби (дозволи, заборони, позитивні зобов'язування); е) оперує зрозумілими та розпізнаваними правовими поняттями й категоріями, що дозволяють їх однакове трактування та практичне застосування; є) ґрунтується на засадах рівності учасників сімейних правовідносин, урахування їхніх взаємних інтересів, справедливості, добросовісності, розумності, моральних засад суспільства.

Таким, що викликає особливий інтерес видається висновок, що доктрина сімейного права України має посісти значне місце у формуванні сімейно-правової політики. Її завданням є інтеграція зусиль законодавця, суб'єктів правозастосування та вчених у галузі сімейного права задля розроблення

планів і прогнозів удосконалення сімейного законодавства нашої держави, спрямованого на підвищення впливу сімейно-правових регуляторів. Зазначений вплив має також розширювати міжгалузеві зв'язки сімейного права.

На рівні правотворення доктрина сімейного права впливає, по-перше, під час розроблення законопроектів з питань сімейного права, оскільки до нормопроектної діяльності мають залучатися потужні наукові інституції, представлені авторитетними фахівцями у галузі сімейного права. Надбання доктрини сімейного права мають також застосовуватися під внесення змін до чинного сімейного законодавства. По-друге, під час провадження правової експертизи законопроектів з питань сімейного права. По-третє, доктрина сімейного права має вплив на правосвідомість законодавця.

На рівні правозастосування доктрина сімейного права відтворює зміст лише наявних норм сімейного права, а не створює нових якихось правил. Вона використовується під час виявлення прогалин в сімейно-правовому регулюванні, а також під час тлумачення норм сімейного права та індивідуальних актів (сторінка 372 дисертації, сторінка 26 реферату).

Заслуговує на увагу наступний висновок дисертанта (сторінка 373 дисертації, сторінка 26 реферату), в якому вказано, що розкриття впливу судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права дає змогу висновувати таке. Поворотна функція судової практики в сімейних справах полягає в тому, що зазначений вид юридичної практики спроможний зворотньо впливати на нормотворчу діяльність у сфері сімейного права («бумерангова спроможність»). Вона є своєрідним «комутатором» правотворчої та правозастосовної практики в зазначеній сфері. Це дає змогу сформулювати рекомендації, спрямовані на удосконалення сімейного законодавства, підвищення його ефективності. Судова практика в сімейних справах впливає на розвиток сімейного законодавства під час вчинення правових актів, створення певного результату в аспекті ефективності чинного сімейного законодавства, трансляції накопиченої

інформації, сприйняття законодавцем рекомендацій, сформованих судовою практикою в сімейних справах.

Приємно відзначити, що автор досліджуючи проблематику МПРСВ, встановив, що для розширення потенціалу субсидіарного застосування норм цивільного права до регулювання сімейних відносин резонно внести зміни до ч. 1 ст. 8 СКУ та викласти її в такій редакції: «Якщо сімейні відносини не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються Цивільним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами». (сторінка 378 дисертації).

Варто підтримати ініціативу автора про те, що обов'язки утверджувати в сім'ї повагу до матері, батька, встановлені ч. 2 ст. 55 СКУ, належать до особистих немайнових обов'язків батьків, а не подружжя. Удосконалено наукові положення щодо приписів СКУ: а) ч. 1 ст. 55 (щодо коректного відтворення в чинній редакції особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка); б) ч. 1 ст. 56 (щодо можливості дружини, чоловіка не лише на вільний вибір свого місця проживання, але й на право кожного із них на вільний вибір місця свого перебування) (сторінка 385 дисертації).

Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дане дослідження містить низку положень, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні позиції автора, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме:

1. Спірним видається висновок автора (сторінка 6 реферату, сторінка 185 дисертації), в якому обґрунтовано, що *норми сімейного права* – це системний та своєрідно структурований «підмурок» МПРСВ, що складається із певних взірців поведінки суб'єктів сімейних прав та обов'язків або спеціалізованих правил сімейного права, що не містять конкретних деонтичних модальностей, які держава створює, санкціонує або апіорі визнає обов'язковими. Варто обережніше ставитися до введення нових термінів, на зразок «підмурок», «взірців поведінки», до науки сімейного права, оскільки це ускладнює фактичне сприйняття правових категорій та не сприяє єдиному праворозумінню. Окрім того, потребує додаткового обґрунтування позиція

автора стосовно того, що норма сімейного права складається із «певних взірців поведінки», оскільки усталеним в науці теорії права є підхід, згідно з яким під нормою права розуміють *одне* загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки.

2. Таким, що потребує уточнення видається висновок автора (сторінка 189 дисертації), в якому вказано, що сформовано низку пропозицій, спрямованих на удосконалення структури СКУ, зокрема: визначено місце розміщення окремих норм сімейного права в структурі головного джерела правового регулювання сімейних відносин в нашій державі. Із зазначеного авторського висновку не достатньо зрозумілим залишається про які саме норми сімейного права йдеться та яке місце вони мають знайти в структурі головного джерела правового регулювання сімейних відносин в нашій державі. Також потребує пояснення поняття «головне джерело правового регулювання сімейних відносин в нашій державі».

3. Дискусійним є висновок автора щодо поняття *сімейна домовленість*, якою, за твердженням дисертанта, є згода сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків і може допускати односторонню відмову від неї. На думку здобувача, доцільним є закріплення в СКУ дефініції «сімейна домовленість», що дасть змогу не ототожнювати її з другим правовим засобом саморегулювання сімейних відносин – сімейним договором (сторінка 219 дисертації, сторінка 33 реферату). Втім, варто наголосити, що згідно зі ст. 9 ЦК України, положення Цивільного кодексу України застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, *а також до трудових та сімейних відносин*, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства. Відповідно до ч. 1 ст. 626 ЦК України *договором є домовленість* двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Статтею 651ЦК України передбачено, що зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено

договором або законом. Одностороння відмова від договору у повному обсязі або частково можлива, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом. З наведеного аналізу чинного законодавства України в сфері регулювання договірних відносин позиція автора потребує додаткового аргументування, в контексті юридичного сенсу існування сімейної домовленості.

4. Не достатньо обґрунтованою видається позиція дисертанта з приводу авторського визначення поняття *юридичні факти в сімейному праві* як обставин, ефектом яких є перешкоджання, виникнення, гальмування (призупинення, припинення), динаміка (зміна, поновлення) сімейних правовідносин або поривання правовідносин, яких насправді не мало б існувати (анулювання правовідносин) (сторінка 383 дисертації, сторінка 33 реферату). На сьогодні, з огляду на чисельність сучасних дисертаційних досліджень з проблематики юридичних фактів, вже є достатньо усталеним в доктрині сімейного права поняття юридичних фактів. Відтак, хотілось би почути позицію дисертанта стосовно того, чим поривання відрізняється від припинення, чому динаміка це лише зміна і поновлення, а виникнення не є динамікою? Чому припинення з точки зору дисертанта входить до ефекту гальмування?

5. Такою, що потребує роз'яснення, є пропозиція вченого, щодо внесення змін до чинного сімейного законодавства, зокрема на взірць казахського законодавства, та закріплення в СКУ інституту гостьової сім'ї, тобто сім'ї, яка тимчасово прийняла на виховання сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, що перебувають в організаціях усіх типів (освітніх, медичних тощо) у періоди, не пов'язані із освітнім процесом (канікули, вихідні та святкові дні), а також розробки Положення про гостьову сім'ю (сторінка 284 дисертації, сторінка 34 реферату). В чому саме полягає доцільність запозичення казахського досвіду та введення до СКУ інституту гостьової сім'ї? Яким має бути суб'єктний склад гостьової сім'ї? Які права та

обов'язки батьків у такій сім'ї та їх відповідальність у разі порушення прав дитини?

6. Потребує уточнення позиція дисертанта, сформульована у висновку (сторінка 339 дисертації), що для досягнення цілей МПРСВ законом можуть встановлюватися обмеження свободи суб'єктів щодо реалізації їхньої правоздатності в сфері сімейних правовідносин. Які саме обмеження свободи суб'єктів щодо реалізації їхньої правоздатності в сфері сімейних правовідносин підлягали дослідженню?

7. Видається доцільним додатково обґрунтувати дисертантом положення (сторінка 35 дисертації, сторінка 8 реферату), що удосконалено наукові підходи щодо таких норм-дефініцій сімейного права: «сім'я», «шлюб», «усиновлення», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти», «дитячий будинок сімейного типу», «батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу», «вихованці дитячого будинку сімейного типу». Що саме удосконалено з наведеного положення не впливає, тому, хотілось би почути більш розгорнуту позицію автора.

Втім, зроблені критичні зауваження не торкаються концептуальних положень дисертації та не впливають на загальну позитивну оцінку рукопису дисертаційного дослідження, автореферату, опублікованих за темою дослідження статей, оскільки більшість із них належить до спірних і не торкається основних чи концептуальних положень дисертації. Окремі з наведених дискусійних питань можуть бути корисними автору для вирішення досліджуваних проблем у майбутніх працях.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що результати наукової роботи можуть бути використані у майбутньому в процесі тлумачення та коментування норм цивільного, сімейного законодавства, стосовно принципів та джерел права. А основні її положення можуть бути корисними під час підготовки підручників і навчальних посібників для студентів юридичних вузів, а також у викладанні курсів «Цивільне право», «Сімейне право», «Міжнародне приватне право». Крім того, теоретичні висновки і пропозиції

дисертації можуть бути використані для удосконалення відповідних інститутів сімейного законодавства.

Зміст автореферату повною мірою відображає структуру, хід дослідження, основні положення і висновки дисертації. Автореферат не містить положень, що не ввійшли до основного змісту дисертації.

Дисертаційне дослідження Чернеги Віталія Миколайовича є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій відображено нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності є суттєвими для розвитку науки сімейного права і мають практичне значення у судовій практиці.

Дисертант володіє достатніми теоретичними знаннями, має практичний досвід розгляду питань, що стали предметом його дослідження, вміє їх аналізувати і критично оцінювати. Автор виявив знання концептуальних положень теорії права, сімейного права, має безсумнівну здатність до самостійного здійснення науково-дослідних робіт на належному науково-теоретичному і методологічному рівнях, уміє вести тактовну і результативну полеміку, наполегливий у досягненні мети.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

За результатами ознайомлення з дисертаційним дослідженням Чернеги Віталія Миколайовича на тему: «Механізм правового регулювання сімейних відносин», представленого до захисту на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право у Спеціалізованій вченій раді Д 70.895.02 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова слід зробити висновок, що дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення конкретної для науки сімейного права задачі – визначення механізму правового регулювання сімейних відносин.

З урахуванням вище викладеного, варто зазначити, що дисертація Чернеги Віталія Миколайовича на тему: «Механізм правового регулювання

сімейних відносин», за змістом, обсягом, оформленням і науковою новизною відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1197, а її автор – Віталій Миколайович Чернега заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

докторка юридичних наук,
професорка кафедри європейського
та міжнародного права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

В. О. Кожевникова